

RETORYCZNE I LOGICZNE PODSTAWY ARGUMENTACJI PRAWNICZEJ

2. WYDANIE
ZMIENIONE I ZAKTUALIZOWANE

Sławomir Lewandowski

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

RETORYCZNE I LOGICZNE PODSTAWY ARGUMENTACJI PRAWNICZEJ

2. WYDANIE
ZMIENIONE I ZAKTUALIZOWANE

Sławomir Lewandowski

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Grażyna Polkowska-Nowak

Łamanie
Andytex

Układ typograficzny
Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN 978-83-264-8203-8

ISSN 1897-4392

2. wydanie zmienione i zaktualizowane

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 9

Wykaz symboli logicznych (z odpowiednikami słownymi) / 11

Rozdział I

Zagadnienia wstępne / 13

1. Cele i zakres pracy / 13
2. Założenia metodologiczne / 19

Rozdział II

Retoryka i prawo / 29

1. Retoryka na przestrzeni wieków / 29
2. Retoryka współczesna / 35
3. Topika i toposy / 41
4. Retoryka prawnicza / 48

Rozdział III

Logika i prawo / 53

1. Logika od starożytności do czasów współczesnych / 53
2. Działy logiki / 57
3. Funktory prawdziwościowe i ich odpowiedniki słowne / 65
4. Problem logiki prawniczej / 74

Rozdział IV

Argumentacja prawnicza na tle argumentacji ogólnej / 81

1. „Argumentacja” i „argument” – analiza semantyczna / 81
2. Istota argumentacji / 86
3. Struktura argumentu / 92
4. Porządek argumentacji / 97

5. Argumenty z... i argumenty do... w praktyce / **100**
6. Reguły argumentacji w topikach prawniczych / **104**
7. Koncepcje argumentacji prawniczej / **109**

Rozdział V

Modele stosowania prawa / 115

1. Modelowe ujęcie sądowego stosowania prawa / **115**
2. Sylogistyczny model stosowania prawa / **117**
3. Formalizacje sylogizmu prawniczego / **123**
4. Krytyka sylogizmu prawniczego / **129**
5. Argumentacyjny model stosowania prawa / **134**
6. Dwa modele stosowania prawa – sprzeczność czy możliwość kompromisu? / **141**
7. Epichejremat w retoryce i logice / **147**
8. Epichejrematyczny model stosowania prawa / **149**

Rozdział VI

Dowód i dowodzenie / 153

1. Retoryczna koncepcja dowodu i dowodzenia / **153**
2. Pojęcia dowodu i dowodzenia w logice / **157**
3. Wymogi stawiane dowodzeniu logicznemu / **160**
4. Dowodzenie a inne wnioskowania / **163**
5. Rozumienie dowodu w języku prawnym i w języku prawniczym / **168**
6. Dowód w prawie jako wnioskovanie / **173**
7. Dowód w prawie na tle koncepcji retorycznych i logicznych / **177**

Rozdział VII

Rola pytań w argumentacji / 181

1. Pytanie w retoryce / **181**
2. Logiczna analiza pytań / **186**
3. Pytanie w procesie stosowania prawa / **193**

Rozdział VIII

Reguły interpretacji w wykładni prawa / 203

1. Istota wykładni prawa / **203**
2. Topiczno-retoryczny obraz wykładni / **211**
3. Logika w wykładni prawa / **218**

Rozdział IX

Wnioskowania prawnicze / 227

1. Ogólna charakterystyka wnioskowań prawniczych / 227
2. Instrumentalne wynikanie norm z norm / 233
3. *Argumentum a simili* / 238
4. *Argumentum a contrario* / 244
5. *Argumentum a fortiori* / 249

Rozdział X

Wnioski końcowe / 259

Bibliografia / 267

Wykaz skrótów

Dz.U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 121 z późn. zm.)
k.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1502 z późn. zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 101 z późn. zm.)
k.p.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.s.h.	ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 1030 z późn. zm.)
LEX	System Informacji Prawnej LEX
LexPolonica	serwis prawniczy Wolters Kluwer
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

- OSNKW** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa
- OSNP** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
- OTK** Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

Wykaz symboli logicznych (z odpowiednikami słownymi)

- $\sim$ negacja („nieprawda, że”)
- $\downarrow$ binegacja („ani... ani”)
- $\wedge$ koniunkcja („i”)
- $\vee$ alternatywa zwykła („lub”)
- $\perp$ alternatywa rozłączna („albo... albo”)
- $\rightarrow$ implikacja („jeżeli... to...”)
- $\leftarrow$ implikacja odwrotna („tylko jeżeli... to...”)
- $\equiv$ równoważność („zawsze i tylko wtedy, gdy”)
- $\forall$ kwantyfikator ogólny („dla każdego”)
- $\exists$ kwantyfikator szczegółowy („dla niektórych”)
- N operator deontyczny nakazu („nakazane jest”)
- O operator deontyczny obowiązku („przedmiotem obowiązku jest”)
- Z operator deontyczny zakazu („zakazane jest”)

Rozdział I

Zagadnienia wstępne

1. Cele i zakres pracy

Argumentacja prawnicza nie jest tematem nowym zarówno w literaturze światowej, jak i w polskiej myśli prawniczej. Powstała ogromna liczba publikacji (które będą zresztą nie raz przywoływane w niniejszej pracy), dotyczących tej tematyki. Wśród nich są pozycje ujmujące argumentację prawniczą całościowo, jak i przedstawiające wybrany fragment tej niejednorodnej problematyki. Niejednorodność ta wyraża się w niemożności uznania argumentacji prawniczej za zamknięty zespół tez, bezdyskusyjnie przyjmowany przez wszystkich jej zwolenników. Argumentacja prawnicza postrzegana jest jako nurt wewnętrznie zróżnicowany, choć oczywiście opierający się na pewnych wspólnych założeniach.

Nie jest jednak moim zamierzeniem szczegółowe referowanie poszczególnych koncepcji argumentacyjnych i opisywanie tego, co już opisano. Przed wszystkim chciałbym bliżej zainteresować się tymi dziedzinami wiedzy, z których argumentacja prawnicza wiele czerpie lub czerpać może. Zakres pracy ograniczam do dwóch takich dziedzin, a mianowicie do retoryki i logiki. Pierwsze wrażenie mogłoby sugerować, że retorykę i logikę właściwie wszystko dzieli. W powszechnym mniemaniu retoryka kojarzona jest z rozbudowaną i wyszukaną formą, która przykrywa skromną treść. Odwrotnie jest w przypadku logiki – jest ona odbierana jako nauka wysoce precyzyjna, przekazująca bogatą treść w bardzo sformalizowanej, nie zawsze przystępnej formie. W moim odczuciu ten obraz i retoryki, i logiki jest zdecydowanie zbyt uproszczony. Stąd też warto nieco dokładniej przyrzeć się obu tym dziedzinom badawczym, ich zawirowaniom dziejowym i związkom z innymi sferami ludzkiej działalności.

Pytanie o retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej jest właśnie pytaniem o związki retoryki i logiki z tym typem argumentacji. Określenie tych relacji, badanych przeze mnie głównie w kierunku od retoryki i logiki do argumentacji, pomoże również ustalić, czy retoryka jest rzeczywiście przeciwieństwem logiki, czy też występują między nimi elementy wspólne i obszary wzajemnie się uzupełniające. Stąd też w niniejszej pracy analiza wielu zagadnień będzie przyjmować układ trzyczęściowy. Najpierw będę ustalał, jak dany problem jest postrzegany z retorycznego punktu widzenia, następnie – jak z perspektywy logicznej, a na końcu będę starał się określić, jak widzi daną kwestię argumentacja prawnicza i czy w tym zakresie odwołuje się do retoryki lub logiki.

Niniejszą pracę umiejscawiałbym w obrębie teorii prawa, ale teorii szeroko rozumianej, niezamykającej się w sobie. Ta zakładana przeze mnie otwartość teorii prawa ma dwa wymiary. Po pierwsze jest to otwartość na inne dziedziny wiedzy, w przypadku tej pracy przede wszystkim na retorykę i logikę. Po drugie natomiast chciałbym zwrócić uwagę, jak przydatne może być otwieranie się teorii prawa na praktykę prawniczą. Moim zdaniem teoria prawa nie może być traktowana jako sztuka dla sztuki, lecz jako dyscyplina prawnicza mająca pośrednie i bezpośrednie przełożenie na praktykę.

Poprzez moją pracę chciałbym wykazać, że niejednokrotnie teoria prawa może się okazać przydatna do rozwiązywania praktycznych problemów życia codziennego. Uważam, że nie ma i nie powinno być separacji między teorią a praktyką prawa. W rzeczywistości występuje tu swego rodzaju sprzężenie zwrotne: teoria wpływa na praktykę, a praktyka na teorię. Stąd też rozważania teoretyczne będę się starał obrazować odwołaniami do dogmatyki prawa. Nie zamierzam oczywiście prowadzić szczegółowych analiz z zakresu procesualistyki, ale będę się powoływał na konkretne postanowienia konkretnych aktów normatywnych, by wskazać, że mają one oparcie w koncepcjach teoretyków. Podobną rolę odgrywają pojawiające się w pracy opisy rozstrzygnięć sądowych. Te dogmatycznoprawne odwołania mają także drugi wymiar – pokazują, że dogmatyka i praktyka prawa mogą dostarczać teorii prawa materiału do jej rozbudowywania, modyfikowania czy nawet tworzenia. Oddziaływanie między teorią a praktyką jest bowiem dwukierunkowe. Podkreślam jednak, że moja praca nie jest monografią

z postępowania karnego czy cywilnego. Dogmatycznoprawne odniesienia mają służyć przede wszystkim zobrazowaniu teoretycznoprawnych tez.

Chcąc przedstawić problematykę argumentacji prawniczej jako zagadnienie nie tylko teoretyczne, lecz także jako mające doniosłe praktyczne znaczenie, sytuuję ją w obrębie modelu stosowania prawa. Mam świadomość, że argumentacja prawnicza może być przedstawiana w wielu innych obszarach aktywności prawniczej, ale proces stosowania prawa wydaje się z punktu widzenia przedmiotu moich badań szczególnie interesujący i równocześnie otwierający pole do nowych poszukiwań. Jest to przy tym ten fragment prawniczej rzeczywistości, z którym każdy prawnik, a właściwie każdy człowiek, ma w jakimś stopniu do czynienia. Chciałbym, aby ten stary temat stosowania prawa został przedstawiony w nieco nowszym świetle, a mianowicie z perspektywy argumentacji prawniczej odwołującej się do retoryki i logiki.

Samo stosowanie prawa rozumiem jako proces decyzyjny organu władzy publicznej dokonywany na podstawie obowiązujących norm prawnych i prowadzący do rozpatrzenia sprawy o charakterze jednostkowym poprzez wydanie rozstrzygnięcia przybierającego postać normy indywidualno-konkretnej. W kontynentalnej kulturze prawnej stosowanie prawa jest modelowo oddzielane od jego tworzenia. Rezultatem tworzenia prawa jest bowiem stanowienie norm generalno-abstrakcyjnych, poprzez ich zakodowanie w przepisach prawnych umieszczanych w wydawanych na podstawie określonej procedury prawotwórczej aktach normatywnych¹.

Jako podstawowe typy stosowania prawa wyróżnia się typ sądowy i typ kierowniczy. Sądowe stosowanie prawa charakteryzuje się tym, że treść orzeczenia wydawanego w tym procesie jest dość ściśle wyznaczana przez normy prawa materialnego, a podmiotem stosującym prawo jest niezawisły sąd, niezainteresowany osobiście tym wyrokiem czy postanowieniem. W przypadku kierowniczego stosowania prawa normy prawa materialnego częściej stwarzają o wiele bardziej ogólne ramy co do końcowej decyzji. Podmiotem

---

¹ L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2001, s. 15–17. Autor zwraca przy tym uwagę na zlewanie się pojęć stosowania i tworzenia prawa w systemie *common law*.

Sławomir Lewandowski – doktor nauk prawnych, pracownik Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół problematyki teorii prawa, prawniczych zastosowań logiki, metodologii nauk prawnych i argumentacji prawniczej.

„Efektywne i efektywne prezentowanie argumentacji prawniczej nie należy do zadań łatwych. Trudność w prowadzeniu tej argumentacji przejawia się przede wszystkim w jej złożoności i pewnej nieprzewidywalności. Nie ma bowiem możliwości, by opracować ogólny, zawsze sprawdzający się algorytm wykorzystywania argumentów w dyskursie. Spoglądając na ten problem z innej perspektywy, można natomiast stwierdzić, że właśnie w tym tkwi piękno argumentacji prawniczej – nie można nauczyć się jej na pamięć i nie powinno się przy niej popaść w rutynę. Argumentacja prawnicza jest sztuką żywą, a nie umiejętnością, która byłaby dana komukolwiek raz na zawsze. Techniki argumentacyjne ulegają ciągłym przemianom, a tendencje rozwojowe w tym zakresie nie dają się z góry przewidzieć”.

(fragment książki)

- W publikacji szeroko omówiono takie zagadnienia, jak:
  - argumentacja prawnicza na tle argumentacji ogólnej,
  - modele stosowania prawa,
  - dowód i dowodzenie,
  - rola pytań w argumentacji,
  - reguły interpretacji w wykładni prawa,
  - wnioskowania prawnicze.
- Publikacja przeznaczona jest nie tylko dla specjalistów z zakresu teorii i filozofii prawa, logiki czy retoryki, lecz także dla osób zajmujących się praktyką prawniczą: sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i aplikantów.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-8203-8

9 788326 482038

Cena 99 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9788326482038 W02P01